

השימוש במילים ששורשן צ.פ.ה בלשון המקרא ובלשון המשנה

השימוש במילים ששורשן צ.פ.ה בלשון המקרא ובלשון המשנה

רקע

עזרני ה' יתברך ואני¹ חוזר לאחר חקירה לשונית ופרשנית של השורש צ.פ.ה (=צ.פ.י).

המניע לכתיבה רחבה זו היתה **שאלת ר' קותי**: **האם הכל צפוי והרשות נתונה - זה לא פרדוקס?** בתוך **האשכול** שפתח החכם אלמואדיב: **"ליתנהו להני כללי ופרדוקס רבי יוחנן"**.

הקדמה

א. המילה 'צפוי' יכולה להתפרש בשני אופנים

- 1. נראה, נצפה** כרגע, בהווה או בעבר.
- 2. ידוע מראש**, דבר שניבאו או שחזו אותו;

הפירוש השני למילה צפוי, הנפוץ בימינו, **לא היה קיים בלשון המשנה** – לטענתי. להוכחת טענתי זו סרקתי את כל המשנה בכלי שו"ת בר-אילן גרסה +20.

עפ"י הבדיקה הנ"ל קיים במשנה רק הפירוש הראשון.

ב. בצד העניין הלשוני עומד גם הצד הפולמוסי הנובע מפירוש המילה צפוי:

מצד אחד הכל צפוי, היינו אין לאדם בחירה חופשית. גורלו ומעשיו לטוב ולרע של האדם כבר נגזרו מראש. **מצד שני** וְהַרְשׁוּת נְתוּנָה, היינו יש לאדם בחירה חופשית – אינני דן כאן בצדדים תוכניים של הפולמוסים בעניין בחירה אישית של האדם כן/לא.

ג. להלן אטען ואנסה להוכיח, בע"ה, **שהשימוש במילים ששורשן צ.פ.ה בתקופת המקרא ובתקופת המשנה שונה משימושן בתר תקופות אלו**².

¹ עלי להדגיש שאינני לשונאי והמובא כאן לא נצפה ע"י רב או מומחה ללשון - הכל נכתב על דעתי העניה בלבד ובשום פנים ואופן אין לסמוך על דברים אלו לכל עניין ולימוד. הדברים מובאים כאן לביקורת הת"ח שבפורטל בלבד.

² ח"ו לערבב בין המשמעות אותה אני מדגיש, **(השימוש במילים ששורשן צ.פ.ה בתקופת המקרא ובתקופת המשנה שונה משימושן בתקופה המאוחרת יותר)** לבין עיקרי ותכני הפולמוסים על בחירה אישית לתקופותיהם.

השימוש במילים ששורשן צ.פ.ה בלשון המקרא ובלשון המשנה

פרק א : השימוש במילים ששורשן צ.פ.ה בתקופת המקרא

להוכחת טענתי סרקתי את כל התנ"ך למציאת כל המילים ששורשן צ.פ.ה..
נמצאו שלושים ושש הֶקְרִיזוֹת במשמעות רֵאָיָה או/ו הֶבְטָה.

מתוך כל ההיקריויות בחרתי בעשרים פסוקים ובהם עשרים הֶקְרִיזוֹת במובן רֵאָיָה או/ו הֶבְטָה והם מובאים בהמשך.

רק במקרים שלהבנתי הייתה למילה משמעות נוספת או/ו אחרת או נצרכת, הבאתי לצד הפסוק גם את דברי המפרשים: רש"י הקדוש, המלבי"ם, רלב"ג, מצודת ציון ומצודת דוד.

נמצא ש: (בסוגריים מופיע המספר הסידורי ברשימתי של הפסוק)

בשש עשרה הֶקְרִיזוֹת מופיעה המילה צוֹפָה, כשם עצם, במובן משקיף ושעניינו רואה את הקיים בהווה, כאן ובעכשיו לרוב כדי לדווח על מה שענינו רואות או להתריע על סכנות. (18,17,14-1)

בהקרות אחת מופיעה המילה צוֹפָה גם במובן נביא (14).

בשתי הֶקְרִיזוֹת מופיעה המילה אֶצְפָה במובן תקווה (16, 15)

בהקרות אחת מופיעה המילה הַמְצַפָּה במובן צוֹפָה .

הפסוק אותו בחרתי לייצג את מסקנתי הוא ממשלי פרק טו פסוק ג: (1)

"בְּכָל מְקוֹם עֵינֵי ה' צְפוֹת רְעִים וְטוֹבִים"

השימוש במילים ששורשן **צ.פ.ה** בלשון המקרא ובלשון המשנה

להלן עשרים פסוקי המקרא מתוך שלושים ושש ההיקרויות:

1. **משלי** פרק טו פסוק ג
 "בְּכֹל מְקוֹם עֵינֵי ה' **צפות** רְעִים וְטוֹבִים: "

ומפרשים המפרשים:
 [מצודת דוד] **בכל מקום**. אף אם יסיתו במסתרים מ"מ צופות עיני ה' לראות מעשה הרעים והטובים ולא נכחד ממנו:
 [מצודת ציון] **צופות**. ענין הבטה וראיה:
 [רלב"ג] **בכל מקום**. הנה עיני ה' הם בכל מקום כי כל הדברים שופעים מידיעתו והשגתו כמו שנתבאר במקומותיו ולזה הוא מבואר שהם צופו' הרעים והטובים מצד ההשגחה הכוללת ומצד הפרטים תדבק השגחתו בטובים אלא שכבר סודר ממנו מה שישול' בו לאיש כמעשהו אם טוב ואם רע:
2. **שמואל ב** פרק יג פסוק לד
 וַיִּבְרַח אֲבִשָׁלוֹם וַיֵּשֶׂא הַנֶּעֱר **הצפה** אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה עִם רֵב הַלְכִים מִדָּרָךְ אַחֲרָיו מִצַּד הַקֵּר:
 [מצודת ציון] **הצופה**. הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק
3. **שמואל ב** פרק יח פסוק כד
 וַיָּנֹד יוֹשֵׁב בֵּין שְׁנֵי הַשָּׁעֲרִים וַיִּלְדָּ **הצפה** אֶל גִּג הַשָּׁעַר אֶל הַחוּמָה וַיֵּשֶׂא אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אִישׁ כָּךְ לְבָדוּ:
 [מלבי"ם] ולכן לא ראהו הצופה מצד השער, רק שהלך במקרה אל החומה ומשם ראהו
4. **שמואל ב** פרק יח פסוק כה
 וַיִּקְרָא **הצפה** וַיִּגַּד לְמֶלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִם לְבָדוּ בְּשׁוֹכָה בְּפִי וַיִּלְדָּ הַלֹּדֶךְ וְקָרַב:
5. **שמואל ב** פרק יח פסוק כו (2*)
 וַיִּרְא הַצֹּפֶה אִישׁ אַחֵר כָּךְ וַיִּקְרָא הַצֹּפֶה אֶל הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הִנֵּה אִישׁ כָּךְ לְבָדוּ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גַּם זֶה מִבָּשָׂר:
6. **שמואל ב** פרק יח פסוק כז
 וַיֹּאמֶר **הצפה** אָנֹכִי רֹאֶה אֶת מְרוּצַת הַרְאָשׁוֹן כַּמְרַצַּת אַחֲמֵעַץ בֶּן צְדוֹק וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִישׁ טוֹב זֶה וְאֵל בְּשׁוֹכָה טוֹבָה גְּבוּא:
7. **מלכים ב** פרק ט פסוק יז
 וְהַצֹּפֶה עָמַד עַל הַמַּגְדָּל בְּיַזְרְעֵאל וַיִּרְא אֶת שַׁפְעַת נְהוּא בְּבֵאוּ וַיֹּאמֶר שַׁפְעַת אָנֹכִי רֹאֶה וַיֹּאמֶר יְהוֹרָם קַח רֶכֶב וּשְׁלַח לְקִרְאֲתָם וַיֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם:
8. **מלכים ב** פרק ט פסוק יח
 וַיִּלְדָּ רֶכֶב הַסּוּס לְקִרְאָתוֹ וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַשָּׁלוֹם וַיֹּאמֶר נְהוּא מֵה לָדָּ וּלְשָׁלוֹם סָב אֶל אַחֲרָיו וַיִּגַּד **הצפה** לְאֹמֶר בָּא הַמֶּלֶךְ אֶדְעַד הֵם וְלֹא שָׁב:

השימוש במילים ששורשן **צ.פ.ה** בלשון המקרא ובלשון המשנה

9. מלכים ב פרק ט פסוק כ
 וַיִּגְדַּל הַצִּפּוֹתָהּ לֵאמֹר בָּא עַד אֵלֵיהֶם וְלֹא שָׁב וְחִמְקָהּ כְּמִנְהַג יְהוָה כִּן נִמְשָׁי כִּי בְשִׁגְעוֹן יִנְקָהּ :
10. יחזקאל פרק ג פסוק יז
 בְּן אָדָם צִפּוֹתָהּ נִתְּיֵד לְבַיִת יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דְבַר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם מִמֶּנִּי :
 [רש"י הקדוש] **צופה נתתיך**. למה אתה שותק הלא כצופה שמעמידים על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם שיתכנסו ויתחזקו כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא אביאנו עליהם [מצודת ציון] **צופה**. הוא העומד על מגדל העיר ומביט מי ומי הבאים אל העיר.
 וראה להלן 13. שפירש המצודת ציון גם במובן נביא .
11. יחזקאל פרק לג פסוק ב
 דְּבַר אֵל בְּנֵי עַמְדָּה וְאִמְרַת אֵלֵיהֶם אֲנִי כִּי אָבִיא עֲלֵיךְ חֶרֶב וְלָקַחוּ עִם הָאֲרֶזַח אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם וְנָתְנוּ אוֹתוֹ לָהֶם לְצִפּוֹתָהּ :
 [רש"י הקדוש] **לצופה**. באדי"טא בלע"ז. badete פירושו **משקיף** (ראה "אוצר לעזי רש"י", 3337,3895)
12. יחזקאל פרק לג פסוק ו (2*)
 וְהַצִּפּוֹתָהּ כִּי יִרְאֶה אֶת הַחֶרֶב בָּאָה וְלֹא תִקַּע בְּשׁוֹפָר וְהָעַם לֹא יִזְהַר וְתִבּוֹא חֶרֶב וְתִקַּח מֵהֶם נֶפֶשׁ הוּא בְּעוֹנוֹ נִלְקַח וְנָדְמוּ מִיַּד הַצִּפּוֹתָהּ אֲדַרְשׁ : ס
13. יחזקאל פרק לג פסוק ז
 וְאֵת בְּן אָדָם צִפּוֹתָהּ נִתְּיֵד לְבַיִת יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דְבַר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם מִמֶּנִּי :
14. הושע פרק ט פסוק ח
 צִפּוֹתָהּ אֲפָרִים עִם אֱלֹהֵי נְבִיא פֹחַ יִקוּשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו מִשְׁטֵמָה בְּבַיִת אֱלֹהֵיו :
 [מצודת ציון] **צופה**. כן יקרא הנביא וכן צופה נתתיך (יחזקאל ג)
15. מיכה פרק ז פסוק ז
 וְאֲנִי בְּה' אֲצַפּוֹתָהּ אוֹחִילָה לְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְנִי אֱלֹהֵי :
 [מצודת ציון] **אצפה**. ענין תקוה
 [מצודת דוד] **ואני בה' אצפה**. ר"ל אבל עכ"ז אצפה בהבטחת ה' ואקוה לאלהי ישעי
16. חבקוק פרק ב פסוק א
 עַל מִשְׁמַרְתֵּי אֲעַמְדָּה וְאֶת־נִצְבָּה עַל מְצוֹר וְאֲצַפּוֹתָהּ לְרֵאוֹת מָה יִדְבַּר בִּי וּמָה אֲשַׁיב עַל תּוֹכְחָתִי :
 [מצודת דוד] **על משמרתי אעמדה**. עמדתי על משמרתי ונצבתי על המצור ר"ל כמו השומר בזמן משמרתו אינו זז ממקומו ... **ואצפה**. הסתכלתי לראות מה ידבר בי ה' ומה אשיב אלי על הויכוח שלי אם מי יבוא ויתווכח עמדי לשאול שאלתו

השימוש במילים ששורשן **צ.פ.ה** בלשון המקרא ובלשון המשנה

17. **תהלים** פרק ה פסוק ד

ה' בִּקְרַתְּ שִׁמְעַתְּ קוֹלִי בִּקְרַתְּ אֶעֱרָךְ לִךְ **נֶאֱצַפְּהָ** :

[רש"י הקדוש] **ואצפה**. שתעשה בהם משפטים

[מצודת ציון] **ואצפה**. ואקוה

18. תהלים פרק לז פסוק לב

צוֹפָה כִּשְׁעַלְצִדִּיק וּמִבְּקֶשׁ לִתְמִיתוֹ :

[מצודת דוד] **צופה**. מביט לארוב על הצדיק

[מלבי"ם - באור המלות] **צופה**. יביט את העתיד לבא כמו ונתנו אותו להם לצופה, לראות אם בא האויב לעיר. וגם הצופה על דרכי איש לראות על ידי הפורעניות המוכן לבא עליו צופה נתתיך לבית ישראל

19. **שיר השירים** פרק ז פסוק ה

צִנְאָרְךָ קִמְגַדְלֵה שֵׁן עֵינַיִךְ בְּרִכּוֹת בְּחֶשְׁבוֹן עַל שְׁעַר בַּיִת רַבִּים אֶפְדָּ קִמְגַדְלֵה תִּלְבָּנוֹן **צוֹפָה**
פְּנֵי דַמְשֶׁק :

[רש"י הקדוש] כמגדל הלבנון צופה פני דמשק. ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק, דבר אחר פניך צופות פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלם עד דמשק שעתידיה להרחיב עד דמשק

20. **ישעיה** פרק כא פסוק ו

כִּי לֹא אָמַר אֱלֹהֵי אֲדָנָי לִךְ הַעֲמֵד **הַמְצַפָּה** אֲשֶׁר יִרְאֶה נִגִּיד :

[רש"י הקדוש] ...אמר הקב"ה לישעיה העמידה לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על מצפהו

ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד

[מצודת דוד] **לך העמד המצפה**. הנביא יאמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה לך העמד המצפה

שיגיד את אשר יראה

[מצודת ציון] המצפה. כמו הצופה :

השימוש במילים ששורשן **צ.פ.ה** בלשון המקרא ובלשון המשנה

פרק ב: מילים בלשון המשנה ששורשן צ.פ.ה

בפרק זה אראה, בע"ה, שמילים בלשון המשנה ששורשן צ.פ.ה מובנן הוא **ראיית ההווה**, ראיית העומד לפנינו עכשיו ככוונת דברי ר' עקיבא "הכל צפוי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה" (אבות ג, טו) ולא ראיית העתיד כפירוש המאוחר של המילה 'צפוי'.

כמו כן אראה שעד תחילת תקופת האמוראים לא היה מובנה של המילה צפוי כראיית העתיד.

חיפשתי בכל המשניות ולא מצאתי פירוש למילה 'צפה' (בשורש צ.פ.ה) במובן ראייה לעתיד! כן מצאתי רק עוד משנה אחת שהמשמעות של שורש זה היא לראות ואף היא מצביעה על הווה:

משנה מסכת סוכה פרק ג

"והיכן היו מנענעין בהודו לה' תחלה וסוף ובאנא השם הושיעה נא דברי בית הלל ובית שמאי אומרים אף באנא ה' הצליחה נא אמר רבי עקיבא **צופה** הייתי ברבן גמליאל ורבי יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והן לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו לא נטל שחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב:"

וביותר מוכח ממשנתו הבאה של ר' עקיבא, מיד אחר המשנה הנ"ל, שבאומרו הכל צפוי, התכוון לכך שהקב"ה צופה בנו **בכל רגע ורגע** ואין זו צפיה שמובנה ראייה לעתיד.

. הנה המשנה:

פרק ג - משנה טז

" הוא הִיָּה אוֹמֵר, הַכֹּל נִתּוּן בְּעֶרְבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֲנוּנִי מְקִיף, וְהַפְּנִקָּס פְּתוּחַ, וְהַיָּד פּוֹתֶבֶת, וְכָל הַרוּצָה לְלוּוֹת יָבּוּא וְיִלְנָה, וְהַגְּפָאִים מְחִזְרִים תְּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדְּעֵתוֹ וְשֵׁלָא מִדְּעֵתוֹ, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מָה שֵׁיִסְמוּכּוּ, וְהַדִּין דִּין אֲמַת, וְהַכֹּל מִתְקַן לְסַעוּדָה:"

(יש המסיקים ממשנה זו שלדעת רבי עקיבא יש לאדם בחירה חופשית לעשות טוב או רע, להיות צדיק או רשע אלא שעליו לדעת שהקב"ה רואה ורושם כל מחשבותיו ומעשיו אף אם הם נעשים בחדרי חדרים והמשנה מביעה את אחריותו המוחלטת של האדם על מעשיו ושאינם צפויים או קבועים מראש כלל וכלל).

חיפשתי כיצד מפרשים המפרשים את הכל צפוי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה ומצאתי:

ר' עובדיה מברטנורא: הכל צפוי - כל מה שאדם **עושה** בחדרי חדרים גלוי לפניו: "

מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ג הכל צפוי הפירוש: כל מה שאדם **עושה** בחדרי חדרים הקדוש ברוך הוא צופה ומביט, וכמו שאמר רבי [לעיל פ"ב מ"א]. דע מה למעלה ממך עין רואה, **והרשות נתונה בידו של אדם לעשות**. שנאמר 'ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים"

מסקנות³:

1. בלשון המקרא ובלשון המשנה פירוש המילה ששורשה צ.פ.ה הוא רְאָיָה בהווה, רְאָיָה עכשיו.
2. מאחר ולא מצאתי במקרא מילה ששורשה צ.פ.ה ואשר מובנה לחזות את העתיד אני מבקש לקבוע שמילים בשורש צ.פ.ה ושמובן ראיית העתיד קיבלו את מובן זה רק לאחר תקופת לשון המשנה.
3. באופן טבעי ניתן ע"ס שני הסעיפים הקודמים להסיק ולקבוע **שימוש במילה 'צפוי' כידיעה מראש** בפולמוסים על בחירה חופשית הוא שימוש לשוני שהוחל בו מתקופת האמוראים והלאה והוא לא היה קיים בלשונו של רבי עקיבא כשאמר "הכל צפוי, וְהַרְשִׁית נְתוּנָה" (אבות ג, טו) .
4. יש דוגמאות רבות לשימוש הנוסף בשורש צ.פ.ה במובן לחזות את העתיד שנוצר בתר תקופת המקרא ובעיקר בלשון האמוראים .

אשמח ואודה מאוד למי שיעיר, יבקר, יתקן וכו'.

יהודי קדום

³ כאמור - הכל נכתב על דעתי העניה בלבד ובשום פנים ואופן אין לסמוך על דברים אלו לכל עניין ולימוד